

ONTSNAPPEN AAN DE WERKELIJKHEID

Recent werk van Rob van Essen

Schrijvers die van het ene naar het andere genre pendelen zijn de meerkampers van de letteren. Auteurs die poëzie met bijvoorbeeld proza combineren zijn er wel meer, zeldzamer zijn de schrijvers die meer dan twee genres beheersen. Een van die uitzonderingen is Rob van Essen (Amstelveen, 1963), niet alleen de kundige recensent Angelsaksische literatuur van *NRC Handelsblad* en vertaler, maar ook schrijver van korte verhalen, essays en romans.

Van Essen debuteerde in 1996 als romancier met *Reddend zwemmen*, en werkte sindsdien ietwat in de schaduw aan een oeuvre van elf boeken. Van Essen werd vaak geprezen door recensenten, maar het grote succes bleef uit. In 2009 volgde de bijna-doorbraak met *Visser*, dat werd genomineerd voor de Libris Literatuurprijs. De prijs ging dat jaar – tot ontsteltenis van velen – niet naar de Nederlander, maar naar *Godverdomse dagen op een godverdomse bol* van Dimitri Verhulst. *Reddend zwemmen* is overigens ook de titel van het weblog van Van Essen, waar hij zijn lezers bijpraat over zijn (literaire) activiteiten en vaak nieuwe, korte verhalen publiceert: een aanrader voor wie zijn werk wil leren kennen.

Wie liever inkt op papier leest, heeft een prachtige introductie met *Hier wonen ook mensen*, de verhalenbundel waarmee Van Essen in 2015 de eerste J.M.A Biesheuvelprijs won, een prijs voor de beste korteverhalenbundel in het Nederlands. *Hier wonen ook mensen* is een boek vol dolende zielen, op zoek naar betekenis in het leven. Ze belanden in de bizarste situaties, raken verstrikt in hun eigen hersenspinsels, maar Van Essen schrijft het allemaal erg geloofwaardig op. Hij doet dat in een afstandelijke, registrerende stijl, die tegelijk ironisch is, maar ook empathisch. De echtgenoot die in het holst van de nacht tot twee keer toe naar zijn schoonouders rijdt om te kijken of ze nog leven, is geen halvegare, maar gewoon een man die zijn vrouw helpt in de hoop haar beter te begrijpen. De twee mannen die proberen naast elkaar te fietsen zonder het spinrag dat tussen hun tweewielers is gesponnen te breken, zijn niet knettergek, maar gepassioneerd.

Rob van Essen © Anne Reinke

Er gebeuren nog wel vaker vreemde zaken in Van Essens verhalen. Een vrouw verdwijnt bijvoorbeeld zonder een spoor achter te laten; Richard Dawkins verandert in God en vice versa, wat uiteraard bij beide voor de nodige verwarring zorgt, en voor een vinnige dialoog; een diepgelovige vader loopt zomaar midden in de dienst de kerk uit. Het gebeurt, er is vaak geen verklaring voor, maar het is de aanleiding voor een verhaal waarin je toch wordt meegevoerd. Dat komt door de terloopsheid waarmee Van Essen bepaalde dingen vertelt, door de humor die er niet vingerdik bovenop ligt maar die wel ontegensprekelijk aanwezig is, en door de mantel der liefde waarmee de gebreken van de personages worden toegedekt. Je hebt ook voortdurend het gevoel dat er veel meer gebeurt dan Van Essen wil vertellen, waardoor de meeste verhalen een aardige spanning meekrijgen. Het verhaal is een uitsnede uit een veel groter geheel, dat bewust of onbewust grotendeels verborgen blijft.

*Van Essens stijl is afstandelijk
en registrerend, ironisch,
maar ook empathisch*

Zoals in het verhaal 'Boys keep swinging', waarin een ietwat treurige ik na het duffe kantoorwerk in de kroeg verzeild raakt met personages als Waarschijnlijk Guus. In de toiletten treft hij een andere collega, in zijn eigen kots op de vloer, met een pistool. En dan, zomaar uit het niets: "Ik moest denken aan een hoes van Bowie, maar de titel van het album schoot me niet zo gauw te binnen." In het politiekantoor, waar de verteller zijn versie van de feiten moet geven, ontmoet hij ook nog een andere kroegtijger, die anders nooit contact heeft met de kantoor mannen in hun mooie pakken. Nu komt het wel tot een gesprek. "Toen hij weer naast me zat, vertelde hij dat hij in een band zat die nummers van The Rolling Stones speelde. 'We hebben een bassist nodig', zei hij. 'Speel jij toevallig bas?' Ik keek naar de vloer en schudde mijn hoofd."

Dat die licht afstandelijke, beschrijvende stijl goed zou werken in essays en meer persoonlijke beschouwingen, ligt voor de hand. In *Kind van de verzorgingsstaat. Opgroeien in een tijdloos paradijs* blikst Van Essen terug op zijn jeugd en zijn eerste jaren op de moeilijke arbeidsmarkt in het Nederland van de jaren 1970 en 1980. Hij doet dat met een zekere melancholie, ironische distantie en met de nodige zelfspot, maar ook met flink wat kritiek op zijn eigen generatie en de lankmoedigheid van de toenmalige bestuurders en ordehandhavers. Hij plaatst zijn ideeën en reflecties in een ruimer kader, waardoor de verhalen het anekdotische ontstijgen.

Van Essen wisselt een ode aan de openbare bibliotheek en de kracht van literatuur af met een verhaal over de rehabilitatie van het rijtjeshuis: "het functionele rijtjeshuis heeft lang in een sterk naar spruitjes geurend verdomhoekje gezeten, maar het tij is aan het keren." Evengoed mijmert hij over de verloren finales op de wereldkampioenschappen voetbal van 1974 en 1978. Hij schrijft met liefde voor het verleden, maar laat niet na zichzelf en zijn tijdgenoten te bekritisieren.

Van Essen, die op zijn zeventiende stopte met school en ooit lid was van de linkse Socialistische Partij ("de rode jehova's – een linkse variante op de

Gereformeerde Kerk"), fileert in retrospectief de al te makkelijke levenshouding van het links van toen en van zichzelf, wellicht op een manier die veel voormalige medestanders hem niet in dank zullen afnemen. "Dat we links waren had minder te maken met bestudeerde ideologieën dan met vage idealen en een gebrek aan mensenkennis. (...) Als iemand mij vroeg mijn opvattingen uit te leggen kwam ik doorgaans niet erg ver, behalve dan dat er veel dingen niet klopten in de wereld."

Links zijn was: zwartrijden op de tram, bewust werkloos blijven, gebruikmaken van de samenleving. Dat gevoel sleet langzaam weg bij Van Essen. "Leven is een trage vorm van acceptatie; capitulatie, misschien wel." Maar de wantrouwende samenleving die in de plaats is gekomen van de verzorgingsstaat, het Nederland waar cynische burgers en bemoeizuchtige politici tegenover elkaar staan, vindt evenmin genade in de ogen van Van Essen. Het meeste respect heeft hij nog voor de stille generatie die na de chaos en de gruwel van de Tweede Wereldoorlog vlijtig bouwde aan de verzorgingsstaat, iets waar hun verveelde kroost gretig gebruik van maakte, maar zich ook tegen afzette. We lezen hier een Van Essen die scherper uit de hoek komt dan in zijn verhalen of romans.

Niet dat er in het vorig jaar verschenen *Winter in Amerika*, Van Essens recentste boek en zijn eerste roman sinds 2012, geen scherpe observaties staan. Het verwerven van nieuwe inzichten, de dunne grens tussen wat waar is en niet waar, of misschien wel beide tegelijk, is juist een van de thema's van deze roman, die alweer uitblinkt door zijn heldere taal en stijl.

De vertelster is een redactrice bij een zieltogende uitgeverij, Katja Ouweland – een man die geloofwaardig een vrouw neerzet als ik-figuur, dat is verfrissend in de Nederlandstalige literatuur. Van Essen deed dat overigens eerder al in *Alles komt goed*.¹ Ouweland moet de oude schrijver Winter, de laatste overblijvende van de Grote Vier, bijgenaamd "het biseksuele beest van de Nederlandse Letteren", aan het werk houden en stimuleren om zijn memoires

te schrijven. Vooral Winters passage in Amerika, waarover veel mysterieuze verhalen de ronde doen, stemt de uitgever hoopvol. Ouwehand moet hengen naar pikante anekdotes en Winter zo boetseren dat hij alles in geuren en kleuren opschrijft, want de uitgever kan na al die kabbelende jaren een bestseller goed gebruiken. Maar de weinige woorden die Winter nog op papier krijgt, blijken dodelijk saai.

Dit is geen roman over wanhopige uitgevers. Of niet alleen een roman over wanhopige uitgevers. Het is ook een schitterend betoog voor goede literatuur, voor de rol van sterke verhalen in een zoekende samenleving. Goede literatuur neemt je mee naar een wereld die niet bestaat – of juist wel bestaat. Tijdens haar omzwervingen naar het platteland waar Winter zich heeft teruggetrokken, raakt Ouwehand verstrikt in allerlei verwickelingen. Winters dorp blijkt de set van een populaire soap, en halverwege de treinreis verlaat ze de trein om een oude klasgenoot te bezoeken, maar dat loopt allesbehalve zoals verwacht, het draait uit op een surrealistisch avontuur. Terwijl Ouwehand beseft dat die memoires van Winter tot mislukken zijn gedoemd, verliest ze ook de greep op de werkelijkheid, de controle over haar eigen leven. Verlangt ze naar liefde of naar inzicht? Of gaan die twee ook samen? En als inzicht tot niets leidt, waarvoor dienen dan al die boeken die worden gepubliceerd?

Die boeken worden geschreven om bij weg te dromen, om ons te helpen te ontsnappen aan de werkelijkheid. Dat lukt alleen op papier, en Van Essen illustreert met *Winter in Amerika* andermaal dat hij dat als geen ander kan.

DIRK VANDENBERGHE

ROB VAN ESSEN, *Winter in Amerika*, Atlas Contact, Amsterdam, 2017, 224 p; *Kind van de verzorgingsstaat*. *Opgroeien in een tijdloos paradijs*, 2016, 240 p; *Hier wonen ook mensen*, 2014, 226 p.

Weblog *Reddend zwemmen*:
<https://rvessen.wordpress.com/>

NOOT

- 1 MAARTEN DESSING, 'Literatuur als cryptogram. 'Alles komt goed' van Rob van Essen', *Ons Erfdeel*, jg. 56 (2013), nr. 2, pp. 170-172. Online: <https://goo.gl/ppsg8E>